

กระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายของเกษตรกรในการพัฒนาตนเอง ให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ*

Learning Process for Self-development to Become a Smart Farmer via the Farmers' Network

¹ปณณิกา งามเจริญ และ หลี่ เหมรินเหลียง

¹Pannika Ngamcharoen and Li Renliang

คณะพัฒนาสังคมและยุทธศาสตร์การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
Graduate School of Social Development and Management Strategy,
National Institute of Development Administration, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: pannika.nga@gmail.com

บทคัดย่อ

การเรียนรู้จากเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาภาคส่วนของการทำเกษตรกรรม เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่ทุกคนมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร โดยเน้นการนำแนวคิดการเรียนรู้ ประสบการณ์ทางเกษตรของสมาชิกในกลุ่มเครือข่ายมาใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายของเกษตรกรในการพัฒนาตนเองให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา 2) ศึกษาปัญหา อุปสรรค ในกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายของเกษตรกร ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาแบบคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างควบคู่ไปกับการสังเกตการณ์จากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเจ้าของฟาร์มผักกอกแกลนิส กลุ่มพนักงานข้าราชการท้องถิ่นและกลุ่มเจ้าหน้าที่หรือพนักงานในสถานศึกษาในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง จำนวน 12 คน ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความ โดยการรวบรวม ข้อมูลที่ได้มาจัดแบ่งประเภทหมวดหมู่ จัดระบบของข้อมูลและแยกประเภทของข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้และวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า

1) กระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายของเกษตรกรจะเริ่มจาก เกิดปัญหาในตนเองหรือความต้องการที่จะพัฒนาตนเองของสมาชิกในเครือข่าย ลำดับที่สองคือสมาชิกในเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนปัญหาาร่วมกัน ลำดับที่สามคือมีการสร้างพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ สรุบบทเรียนและนำไปปฏิบัติร่วมกัน ลำดับที่สี่คือการประเมินผลและปรับปรุงให้เหมาะสมลำดับที่ห้าคือกิจกรรมมีความต่อเนื่องและขยายขอบเขตความร่วมมือเพื่อสร้างความสัมพันธ์และแสวงหาองค์ความรู้

2) ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือกิจกรรมไม่เกิดความต่อเนื่องเมื่อเกิดปัญหาจึงค่อยกลับมารวมกลุ่มหารือกันทำให้การแก้ไขเป็นไปอย่างล่าช้า เช่น ปัญหาศัตรูพืช นอกจากนี้ยังพบปัญหาการทำงานที่ทับซ้อนกันของภาครัฐรวมถึงการขาดการประสานงานอย่างต่อเนื่องในระหว่างองค์กรทำให้การให้ความรู้ไม่ต่อเนื่อง ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนรู้ของเกษตรกรภาครัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการผลักดันและส่งเสริมการทำกิจกรรมในระดับท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ควรใช้การบูรณาการและประสานงานกันในทุกภาค

*Received May 23, 2023; Revised June 17, 2023; Accepted June 20, 2023

ส่วนทั้งภาครัฐ สถานศึกษา รวมถึงกลุ่มความร่วมมือของเกษตรกรเอง ผลลัพธ์ที่ได้จากการเรียนรู้ในกลุ่มเครือข่ายสามารถนำไปปรับปรุงพัฒนาสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของเกษตรกร อันจะหมายถึงความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพการทำเกษตรกรรมให้ดีขึ้น

คำสำคัญ: การเรียนรู้; เครือข่าย; เกษตรกร; เกษตรอัจฉริยะ

Abstract

Network Learning is an essential and necessary factor to agricultural sections' development since learning process which all community members can participate would strengthen agriculturists by applying learning attitudes and experiences of network members to develop their learning process. This research article aims to: 1) Study learning process through farmers' learning network in Pak Chong District, Nakhon Ratchasima Province, who aim to transform themselves into a smart farmer; and 2) Analyze problems and obstacles in learning process through farmers' network from 3 sample groups, namely organic vegetable farm owner group, local governor group, and related local academic institute staff group, by using structural deep interview with observation from qualitative research methods. The data analysis method used content analysis and interpretation by collecting the acquired data, classifying the data, organizing the data system, and classifying the data according to the issues defined and analyzing the data. Data were collected from 12 key informants.

The results are as follows:

1) Learning process through agriculturist network initiated from occurrence of individual problem or requirement of self-development of members in network; secondly, exchanging problems among network members; thirdly, establishing space for exchanging knowledge and concluding lessons learned to operate altogether; fourthly, evaluation and adjusting; fifthly, continuation of activities and expansion of cooperation region to build relationship and pursue for more explicit knowledge.

2) Problems and obstacles found were intermittence of activities; gathering and consulting happened only when issues, such as pest problem, occurred, the solution would be operated sluggishly. Besides, the issue of overlapped work from government and lack of continuous coordination among organization caused the discontinuous giving knowledge accordingly. Consequently, to establish the highest advantages in learning for agriculturists, government holds the key role to promote and support local level activities exceedingly. For proper solution would be integration and coordination in all sections such as public and academic sector including cooperation of agriculturist group, as the results from learning among network group can be adapted and create more explicit knowledge to improve the quality of life of agriculturists which lead to the stability of life, the abundance of economic and elevate the quality of agriculture itself as well.

Keywords: Learning; Network; Farmer; Intelligent Agriculture

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต การปรับตัวเพื่อเพิ่มทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 จึงกลายเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จที่มนุษย์ต้องใส่ใจและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทิศทางการพัฒนาประเทศจึงต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันในภาคการผลิตเพื่อเตรียมความพร้อมของประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นและรักษาระดับการเจริญเติบโตให้มีเสถียรภาพ รวมทั้งมีความสามารถในการแข่งขันสูงสามารถสร้างรายได้ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ และสร้างฐานเศรษฐกิจและสังคมแห่งอนาคต

จากแนวโน้มการคาดการณ์ของจำนวนประชากรโลกที่จะเพิ่มขึ้นเป็น 9 พันล้านคน ในปี 2050 ซึ่งจะส่งผลให้สังคมเมือง (United Nations, 2022) มีขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 70 ของทั้งหมด ซึ่งจะส่งผลไปถึงความต้องการอาหารของมนุษย์ที่จะต้องเพิ่มขึ้นตามมาด้วย ซึ่งทำให้ภาคการเกษตรต้องผลิตอาหารและพัฒนาคุณภาพเพื่อให้เพียงพอกับจำนวนความต้องการของมนุษย์ที่มากขึ้นตามไปด้วย ประเด็นดังกล่าวทำให้นานาประเทศได้หันกลับมามองเรื่องของการพัฒนาด้านการเกษตรที่จะกลายเป็นการพัฒนาแห่งอนาคตในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเกษตรกรรม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม จะถูกพัฒนาไปอย่างควบคู่กันอย่างผสมกลมกลืน (Kerdcharoen, 2007) สำหรับในประเทศไทยภาคเกษตรเป็นภาคการผลิตหนึ่งที่มีความสำคัญคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 8 ของ GDP ของประเทศประชากรของประเทศที่อยู่ในภาคเกษตรมีถึง 25.07 ล้านคน ในปี 2558 หรือคิดเป็นร้อยละ 38.14 ของประชากรทั้งประเทศ (65.73 ล้านคน) (Office of the National Economic and Social Development Council, 2017) ซึ่งต้องมีการปรับตัวรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งจากบริบทภายนอกและภายในประเทศ อีกทั้งต้องเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมอาหารซึ่งมีการแข่งขันค่อนข้างสูงมากขึ้น

ประเทศไทยมีสภาพอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก แต่เกษตรกรรมในประเทศไทยยังประสบปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะในมิติของการผลิต ระดับผลิตภาพ (Productivity) ยังอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่สูงนักและรายได้เกษตรกรมีอัตราเฉลี่ยค่อนข้างต่ำสาเหตุหลักเกิดจากการที่เกษตรกรไม่มีความรู้เพียงพอ ขาดข้อมูลเชิงลึกด้านการตลาดสำหรับวางแผนการผลิต (Jingjit, 2013) รวมทั้งความรู้ในการผลิตสินค้าเกษตรคุณภาพสูงที่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ประเด็นปัญหาดังกล่าวสะท้อนว่าอาชีพเกษตรกรในประเทศไทยยังขาดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เกษตรกรจึงไม่สามารถยึดการเกษตรเป็นแหล่งรายได้ที่มั่นคง ถึงแม้ว่ารายได้สุทธิครัวเรือนของเกษตรกรจะเพิ่มขึ้น แต่ราคาปัจจัยการผลิตและค่าครองชีพก็ขยับสูงขึ้นตาม นอกจากนี้ ราคาผลผลิตที่จำหน่ายยังผันผวน ส่งผลให้หนี้สินเกษตรกรแนวโน้มเพิ่มขึ้น ความเปราะบางหลายประการที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านั้นมีส่วนที่ทำให้การพัฒนาเกษตรกรขาดความยั่งยืนนั้น ส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์กับนโยบายของภาครัฐ แนวทางในการพัฒนาส่วนหนึ่งเริ่มจากการพัฒนาตัวเกษตรกรเอง โดยเฉพาะการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว แนวคิดเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming) จึงเป็นกลไกสำคัญในการตอบโจทย์การพัฒนาดังกล่าว

อำเภอปากช่องเป็นอำเภอขนาดใหญ่และมีความสำคัญมากอำเภอหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา ทั้งในด้านประชากรที่มีมากเป็นอันดับสองรองจากอำเภอเมือง และในด้านพื้นที่ที่เป็นเหมือนเมืองหน้าด่านของภาคอีสานที่เชื่อมต่อกับภาคกลาง อำเภอปากช่อง มีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 1.1 ล้านไร่ โดยเป็นพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด จำนวน 5 แสนไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 50.29 ของพื้นที่ทั้งหมด (Office of the Permanent

Secretary for Interior, 2019) ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่จึงมีอาชีพเกษตรกรรมอีกทั้งยังมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรในการถ่ายทอดความรู้ทางการเพาะปลูก เช่น กลุ่มเกษตรกรที่ปลูกพืชอินทรีย์ กลุ่มเกษตรกรที่ทำพื้นที่เกษตรเป็นแหล่งเรียนรู้ จากการสำรวจเริ่มเบื้องต้นพบว่าเกษตรกรที่มีเงินทุนหรือกลุ่มเกษตรกรขนาดใหญ่ มีการนำแนวทางเกษตรอัจฉริยะเข้ามาใช้ในกระบวนการเกษตรกรรม คือจะมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในกระบวนการการเพาะปลูก ตลอดจนการควบคุมคุณภาพของผลผลิตซึ่งแนวทางดังกล่าวได้ถูกนำมาปรับใช้หลายสิบปีแล้ว แต่เกษตรกรรายย่อยหลายรายยังมองว่าแนวทางดังกล่าวต้องอาศัยเงินทุนจำนวนมาก จึงทำให้ไม่กล้าที่จะเริ่มปรับเปลี่ยนแนวคิด ทั้งนี้ภาครัฐทั้งในส่วนของกรมส่งเสริมการเกษตรและกระทรวงอุตสาหกรรมได้ดำเนินงานสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อยกระดับการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างเครือข่าย โดยให้เกษตรกรในอำเภอปากช่องเป็น “ศูนย์กลางเรียนรู้ด้วยตนเอง” มีเป้าหมายหลักในการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความสามารถด้านการเกษตร ทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุ และสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่หันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการตลาด จนเป็นเกษตรกรมืออาชีพที่เป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่น และสร้างเครือข่ายความร่วมมือในทุกระดับขับเคลื่อนงานส่งเสริมการเกษตรและองค์กรเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรอาจจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 เป็นต้นมา ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศโดยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการ กระบวนการชุมชนเข้มแข็งด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลายและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเองรวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง (Office of the National Economic and Social Development Council, 2021) จากแนวทางการพัฒนาดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนขึ้น ซึ่งคุณลักษณะของชุมชนที่เป็นชุมชนเรียนรู้ สมาชิกของชุมชนจะต้องเรียนรู้ต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวสารด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ต่างๆ ที่จำเป็นและสมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการทำกิจกรรม มีความเอื้ออาทรต่อกันและมีการกระทำร่วมกัน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นหัวใจสำคัญ สมาชิกของชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในชุมชน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความสัมพันธ์กัน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนซึ่งกระบวนการพัฒนาความรู้จะเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง แต่จะมีการพัฒนาต่อเนื่องตลอดเวลาเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ การนำความรู้และประสบการณ์มาเป็นข้อมูลในการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีกระบวนการแลกเปลี่ยนและกระบวนการสร้างความรู้ที่สามารถนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งการจะพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ใหม่การดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีความยั่งยืนได้นั้น การนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์มาใช้จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนา เครือข่ายการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ โดยการเน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างองค์ความรู้และการนำความรู้ไปใช้เพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่าง ต่อเนื่องและยั่งยืน ตลอดจนสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าว จะเห็นว่าสังคมไทยปัจจุบันมีความจำเป็นที่ต้องพัฒนาและให้ความสำคัญกับเครือข่ายการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น

เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยนำแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ทางเกษตรมาใช้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชน เกิดการรวมกลุ่มที่มั่นคงนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษากระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายของเกษตรกรในการพัฒนาตนเองให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

2. ศึกษาปัญหา อุปสรรค ในกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายของเกษตรกรในการพัฒนาตนเองให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย งานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ดำเนินการด้วยการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จากนั้นนำข้อมูลมาสังเคราะห์ วิเคราะห์ โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) ค้นคว้าจากเอกสารศึกษาจาก แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการเรียนรู้จากเครือข่าย การทำเกษตรกรอัจฉริยะ นโยบายของภาครัฐที่สนับสนุนการทำเกษตร รวมถึงการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ของอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เข้าสังเกต ศึกษา สัมภาษณ์บริบทพื้นที่ ซึ่งจะครอบคลุมในประเด็น รูปแบบการทำเกษตร ความเป็นอยู่ การรวมกลุ่มและการเรียนรู้จากกลุ่มเครือข่ายของเกษตรกรในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาพื้นที่ดังนี้

เกณฑ์ในการพิจารณาเลือกฟาร์มฟาร์มขนาดใหญ่ มีพื้นที่ในการเพาะปลูกมากกว่า 50 ไร่ มีประสบการณ์ในการเพาะปลูกมากกว่า 5 ปีขึ้นไป ผลผลิตได้รับรองเครื่องหมายการค้าเกษตรอินทรีย์จากกระทรวงเกษตร มีระบบการดำเนินงานที่ชัดเจนตั้งแต่การเลือกพันธุ์พืช ไปจนถึงการจัดจำหน่าย รวมถึงผลผลิตทางการเกษตรมีการต่อยอดมากกว่าการจำหน่ายแค่ในชุมชน เช่น ส่งออกต่างประเทศ หรือพัฒนาต่อยอดไปสู่ผลิตภัณฑ์อื่นที่มากกว่าการแปรรูปอาหาร มีการนำนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีมาใช้ในการกระบวนการผลิตหรือจัดจำหน่าย

เกณฑ์ในการพิจารณาเลือกฟาร์มฟาร์มขนาดกลาง มีพื้นที่ในการเพาะปลูกไม่เกิน 50 ไร่ มีประสบการณ์ในการเพาะปลูกมากกว่า 5 ปีขึ้นไป ผลผลิตได้รับรองเครื่องหมายการค้าเกษตรอินทรีย์จากกระทรวงเกษตร มีระบบการดำเนินงานที่ชัดเจนตั้งแต่การเลือกพันธุ์พืช ไปจนถึงการจัดจำหน่าย รวมถึงผลผลิตทางการเกษตรมีการต่อยอดมากกว่าการจำหน่ายแค่ในชุมชน หรือต่อยอดไปสู่ผลิตภัณฑ์อื่น เช่น การแปรรูปอาหาร

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือกลุ่มเกษตรกรที่นำแนวคิดการทำเกษตรอัจฉริยะมาปรับใช้ในพื้นที่การเกษตรของตน มีประสบการณ์ในการปลูกผักออร์แกนิกส์มากกว่า 5 ปี ขึ้นไป และที่มี

พื้นที่ทำการเกษตรตั้งอยู่ใน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา รวมไปถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดเกษตรอัจฉริยะมาใช้ในพื้นที่ จำนวน 12 คน

ขั้นตอนที่ 4 การจัดทำเครื่องมือแบบสอบถาม การศึกษาวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 12 ท่าน ในการพูดคุยจะมีกรอบแนวทางของคำถามอย่างคร่าวๆ แต่จะให้ผู้ตอบคำถามสามารถตอบอย่างอิสระ โดยเน้นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบไม่รู้สึกดัดดันและสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างตายตัว แต่มีแนวคำถามหลักสำหรับการสัมภาษณ์ เป็นวิธีการหลักสำหรับการรวบรวมข้อมูลซึ่งเกิดจากการดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังที่กำหนดไว้ในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น เจ้าของกิจการฟาร์มผักอินทรีย์ ข้าราชการในท้องถิ่น เป็นต้น โดยใช้กระบวนการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ตามแนวคำถามที่ได้จัดเตรียมไว้เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงสังเกตพฤติกรรมและท่าทางในระหว่างการสัมภาษณ์ด้วย คำถามอาจเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ และเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้ตอบคำถามอย่างละเอียดที่สุด ตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูล (Emic View) ผู้ศึกษาได้กำหนดแนวประเด็นการสัมภาษณ์แบบกว้างๆ โดยมีพื้นฐาน จากทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาแปลงเป็นคำถามสำหรับการเก็บข้อมูล โดยมีประเด็นสำคัญ 4 ประเด็น ดังนี้

- กระบวนการเรียนรู้จากกลุ่ม
- ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการเรียนรู้ผ่านกลุ่ม
- การพัฒนาตนเอง
- ข้อเสนอแนะในการเรียนรู้จากกลุ่ม

การสังเกต (observation) ผู้วิจัยสังเกตเหตุการณ์ต่างๆ ในฐานะของคนในพื้นที่ ทำให้สามารถเข้าไปร่วมสังเกตการทำกิจกรรมต่างๆ ของพื้นที่ศึกษาเพื่อเก็บเกี่ยวข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาได้อย่างครอบคลุม

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล ศึกษาค้นคว้าข้อมูลและทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร (Document Study and Literature Review) การศึกษาค้นคว้าข้อมูล และทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร ได้แก่ รายงานการวิจัย บทความ หนังสือทั่วไปที่เกี่ยวข้อง ควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามเพื่อการค้นคว้าประเด็นตามข้อคำถามของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ และการสังเกต (Observation) ประเด็นที่สังเกตครอบคลุมบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากกลุ่มและการนำเกษตรอัจฉริยะมาใช้ในพื้นที่ ตลอดจนพฤติกรรมและปฏิกิริยาของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความ โดยการรวบรวม ข้อมูลที่ได้มาจัดแบ่งประเภทหมวดหมู่ (Categories) จัดระบบของข้อมูลและแยกประเภทของข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้และวิเคราะห์ข้อมูล โดยกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำความเข้าใจกับการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์เพิ่มเติมหลังจากการเก็บข้อมูลแล้วเสร็จซึ่งใช้การวิเคราะห์ข้อมูล โดยอิงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่ที่ศึกษา ภายหลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษากระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายของเกษตรกรในการพัฒนาตนเองให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา กระบวนการเรียนรู้จากเครือข่ายของเกษตรกรในการพัฒนาตนเองให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะในพื้นที่อำเภอปากช่อง มีความเชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนาตนเองและการเรียนรู้ของตนเอง กล่าวคือ การเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองที่เริ่มจากการมองเห็นปัญหาและต้องการไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งปัจจัยในการเกิดปัญหามีสาเหตุดังนี้ การต้องการพัฒนาตนเองเพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและการต้องการขยายขอบเขตและเครือข่ายทางธุรกิจ

อย่างไรก็ตามการที่กลุ่มจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างเข้มข้นและต่อเนื่องต้องมีการผลักดันจากผู้นำและสมาชิกของกลุ่มที่จะช่วยกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาพร้อมกับการพยายามปรับตัวและหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นกระบวนการเรียนรู้จากเครือข่ายในการพัฒนาตนเองของเกษตรกรในอำเภอปากช่องจึงอาจแบ่งได้ 2 รูปแบบคือ

1. กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากปัญหาและต้องการหาหนทางในการแก้ไขปัญหาโดยใช้ประสบการณ์จนนำไปสู่การพัฒนาตนเอง เกษตรกรบางรายเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำเกษตรแบบอินทรีย์มากกว่า 10 ปี เมื่อเกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรจะสามารถสอบถามจากผู้รู้ที่อยู่ในแวดวงการทำเกษตร รวมถึงการไปเรียนเพิ่มเติมในด้านที่สามารถจะนำมาพัฒนาการเกษตรของตน เช่น การบริหารการจัดการ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มมูลค่า

2. กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยการสอบถามและเรียนรู้จากผู้รู้เกษตรกรบางรายไม่ได้มีพื้นฐานการทำการเกษตรมาก่อนแต่เมื่อเกิดปัญหาหรือมีความต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรก็จะสอบถามรวมถึงค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเองว่าที่ใดมีผู้รู้หรือที่ใดสามารถให้คำตอบจากนั้นจึงไปค้นคว้าหาคำตอบให้เกิดองค์ความรู้ของตน เกษตรกรบางรายไม่ได้มีพื้นฐานด้านการทำการเกษตรแต่เริ่มต้นมาจากการปลูกผักในครัวเรือนจนนำไปสู่การพัฒนาในระดับครอบครัวและนำไปสู่ระดับธุรกิจ กระบวนการเรียนรู้จึงเริ่มมาจากการสอบถามจากคนรอบตัวถึงเทคนิควิธีการและองค์ความรู้ใหม่ใหม่ในการทำการเกษตรอินทรีย์

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาปัญหา อุปสรรค ในกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายของเกษตรกรในการพัฒนาตนเองให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ ในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา จากการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้จากกลุ่มเครือข่ายคือการขาดความต่อเนื่องในการเรียนรู้ คือ เมื่อมีปัญหาสมาชิกในกลุ่มจึงจะคอยหันมาปรึกษาหารือกันกล่าวคือการเรียนรู้ส่วนใหญ่ในเครือข่ายมักเกิดจากสมาชิกในกลุ่มมีปัญหาจึงค่อยมีการประชุม ระดมกลุ่มเกิดขึ้น จึงทำให้เกิดขาดความต่อเนื่องในการเรียนรู้และการรวบรวมความรู้

ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่ทำหน้าที่ประสานงาน ถึงแม้ว่าการรวมกลุ่มเครือข่ายในพื้นที่อำเภอปากช่องจะมีรูปแบบการรวมกลุ่มที่หลากหลายและค่อนข้างชัดเจน แต่เนื่องจากสมาชิกทุกคนเป็นเกษตรกรจึงทำให้ทุกคนมีภาระหน้าที่อื่นที่ต้องดูแล รูปแบบของการบริหารจัดการจึงอาจจะไม่ใช่หน้าที่หลักที่สมาชิกทุกคนต้องรีบทำ กล่าวคือการทำงานเครือข่ายจะเป็นงานรองจากที่ทุกคนว่างเว้นจากการภารกิจหลักของตน ทำให้งานขาดความต่อเนื่องและด้วยภาระหน้าที่ทำให้เวลาว่างของสมาชิกไม่ตรงกันการจัดกิจกรรมกลุ่มที่ต้องพบปะกันจึงเป็นไปได้ยาก อีกทั้งรูปแบบการทำงานยังอยู่ในรูปแบบจิตอาสา คือขาดการทำงานแบบองค์กรหรือการมีค่าตอบแทนที่ชัดเจนจึงทำให้ขาดแรงจูงใจในรูปแบบของค่าตอบแทนให้บุคลากรที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่ประสานงานทำให้ขาดความต่อเนื่องของการทำงาน

ปัญหาที่เกิดจากผลกระทบช่วงโควิด เนื่องจากการเรียนรู้ทางด้านการเกษตรส่วนใหญ่เน้นการลงมือปฏิบัติในพื้นที่จริง การเรียนรู้ อบรม หรือแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐการเรียนรู้

จึงต้องเว้นระยะห่าง งดการพบปะพูดคุย การพูดคุยผ่านทางออนไลน์จึงไม่สามารถตอบโต้และทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสมบูรณ์แบบ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายในการพัฒนาตนเองให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ เป็นการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายของเกษตรกรโดยเน้นการทำความเข้าใจกับการพัฒนาตนเองของเกษตรกรในพื้นที่เพื่อสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้มาช่วยแก้ปัญหาการเกษตรและปัญหาทางเศรษฐกิจของประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาตนเองมีพื้นฐานมาจากความต้องการของบุคคลที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตนเห็นว่ามีคุณค่าตามที่ตนกำหนดไว้และกระบวนการที่จะนำตนเองไปสู่เป้าหมายนั้น เป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนเห็นว่าเหมาะสมกับศักยภาพและความสามารถตน หรืออาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาตนเองเป็นการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความต้องการแรงจูงใจ ตลอดจนวิธีการที่บุคคลใช้ในการเรียนรู้อันเป็นแบบฉบับเฉพาะตนของแต่ละบุคคล เริ่มจากการศึกษาความต้องการการเรียนรู้ของตน เพราะบุคคลทุกคนถ้ามีความต้องการก็จะเกิดการพัฒนาขึ้น จากนั้นต้องมีการวินิจฉัยตนเองเพื่อหาข้อเด่นข้อด้อยของตนเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุงเริ่มตั้งเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวทางการพัฒนาตนเอง ประกอบไปด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

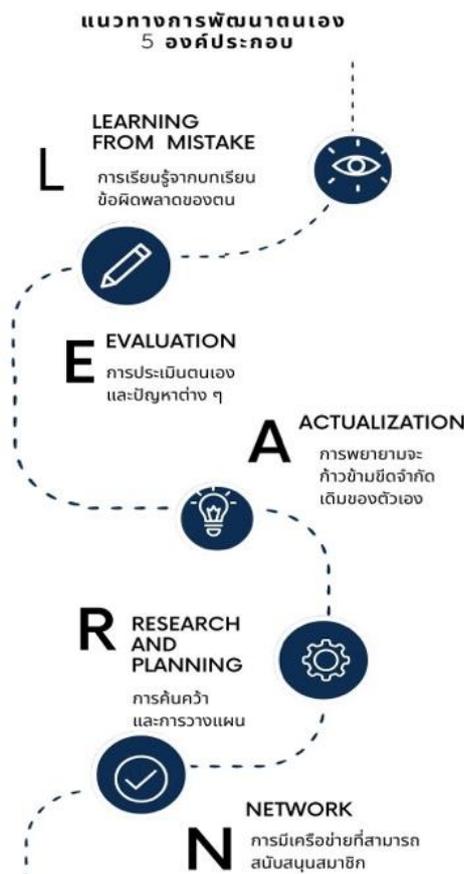

Figure 1: The new body of knowledge

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายเกษตรกรในการพัฒนาตนเองให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ สามารถอภิปรายเพิ่มเติมโดยสามารถแบ่งประเด็นอภิปรายได้ ดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยการสอบถามและเรียนรู้จากผู้รู้เกษตรกรบางรายไม่ได้มีพื้นฐานการทำการเกษตรมาก่อนแต่เมื่อเกิดปัญหาหรือมีความต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรก็จะสอบถามรวมถึงค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเองว่าที่ใดมีผู้รู้หรือที่ใดสามารถให้คำตอบ จากนั้นจึงไปค้นคว้าหาคำตอบให้เกิดองค์ความรู้ของตน เกษตรกรบางรายไม่ได้มีพื้นฐานด้านการทำการเกษตรแต่เริ่มต้นมาจากการปลูกผักในครัวเรือนจนนำไปสู่การพัฒนาในระดับครอบครัวและนำไปสู่ระดับธุรกิจกระบวนการเรียนรู้จึงเริ่มมาจากการสอบถาม จากคนรอบตัวถึงเทคนิควิธีการและองค์ความรู้ใหม่ในการทำการเกษตรแบบอินทรีย์ นอกจากกระบวนการเรียนรู้ในการเฝ้าหาความรู้เฉพาะตน การมีทักษะของการเป็นผู้นำและความมุ่งมั่นที่จะนำพาคนในทีมและองค์กรก็เป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Fry (2005) ที่กล่าวว่าผู้นำสามารถทำให้ผู้ตามเกิดแรงจูงใจในการทำงาน และพยายามที่จะทำงานให้ได้มากกว่าที่คาดหวังไว้ ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่เน้นการสร้างแรงจูงใจภายใน ซึ่งทำให้รู้สึกว่าการได้ทำงานจนสำเร็จเป็นรางวัลตอบแทนแล้ว และมีการเข้าใจในเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานต่างๆ ของผู้ตาม ทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น ซึ่งตรงกับการศึกษาหลายงานซึ่งชี้ชัดว่านอกจากแรงจูงใจแล้ว พนักงานยังต้องการความหมาย จุดประสงค์และการเติมเต็มจากวัฒนธรรมองค์กร ผู้นำในการทำงาน และกระบวนการในการทำงานอีกด้วย การได้รับการสนับสนุน ทั้งจากครอบครัว เครือข่ายเกษตรกร ภาครัฐเอกชน นโยบายทางด้านการเกษตรและความทันสมัยของเทคโนโลยี ล้วนมีผลต่อการพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จ โดย Maikaensarn and Mhunkham (2014) ได้เสนอว่า เกษตรกรต้องเปลี่ยนแนวทางการประกอบการ ทั้งนี้เพราะว่า เมื่อบริบทของโลกทั้งในปัจจุบันและในอนาคตมีทิศทางการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากย่อมส่งผลให้การดำเนินงานทางด้านการเกษตรของเกษตรกรก็ต้องปรับรูปแบบการดำเนินธุรกิจการเกษตรของตนโดยคำนึงถึงว่า พันธมิตรคือความสำเร็จ เพราะเกษตรกรจะไม่สามารถทำงานคนเดียวได้ เพราะในโลกยุคใหม่เราไม่สามารถรู้ทุกๆ อย่างหรือทำทุกอย่าง อย่างได้ด้วยตัวเราเองเพื่อตอบสนองต่อความต้องการในด้านต่างๆ จากผู้บริโภคได้อย่างครบถ้วน เกษตรกร ภาครัฐและภาคธุรกิจควรรวมตัวกันเพื่อเรียนรู้การทำงานร่วมกันในระบบที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสภาพแวดล้อมและนวัตกรรม เกษตรกรจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานจากเดิมที่ทำการเกษตรโดยลำพังและพึ่งพาองค์ความรู้และวิธีการเดิมไปสู่รูปแบบที่ตอบสนองความต้องการในระยะโดยสามารถพึ่งพาตนเองและอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างกันในชุมชนด้วยกัน เพราะสมาชิกแต่ละคนล้วนมีองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ ที่แตกต่างกันนอกจากการเรียนรู้กระบวนการดังกล่าวจะทำให้สมาชิกเกิดความยอมรับในความแตกต่าง ความคิดเห็นและตัวตนของกันและกัน เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในพื้นที่เดียวกัน ทำให้เขายอมรับและเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดเกี่ยวกับปัญหาของตนเองและชุมชน

โดยสามารถอธิบายเพิ่มเติมในส่วนของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายได้ใน 3 ประเด็น คือ เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน ระบบข้อมูลและสารสนเทศ สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน ในอำเภอปากช่องนอกจากจะมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่สนใจการเพาะปลูกพืชแบบอินทรีย์ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เป็นเสมือนกลุ่มหลักที่ให้ความรู้แก่

ชาวบ้านและเกษตรกรที่สนใจการปลูกพืชแบบอินทรีย์ อำเภอปากช่องยังมีการรวมกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ กลุ่มสหกรณ์การเกษตรซึ่งการรวมกลุ่มต่างๆ นี้ถือเป็นการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งและสามารถกระจายข้อมูล ข่าวสารและองค์ความรู้ให้ทั่วถึงสมาชิกในชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะคนในชุมชนล้วนแล้วแต่เป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ มากกว่า 1 กลุ่ม เครือข่ายองค์กรชาวบ้านจึงเป็นเหมือนเครื่องมือทางสังคมที่สำคัญในการเชื่อมสมาชิกในชุมชนเข้าด้วยกัน เพราะในแต่ละกลุ่มเครือข่ายล้วนแล้วแต่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ เงินทุน การพึ่งพาทรัพยากรและการสร้างอำนาจต่อรองกับคนนอกเครือข่าย ดังนั้นเครือข่ายและองค์กรชาวบ้านในพื้นที่จึงเป็นสิ่งที่มิมีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในเรื่องของการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ รวมถึงการเสริมสร้างให้กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ

ระบบข้อมูลสารสนเทศ ปัจจัยสำคัญในการทำให้เกิดการเรียนรู้ของเกษตรกรในอำเภอปากช่อง คือ ความรู้ ข้อมูล และข่าวสาร ทั้งที่ได้มาจากการพบปะพูดคุยกันภายในกลุ่มทั้งในรูปแบบไม่เป็นทางการ และรูปแบบที่เป็นทางการคือการจัดการประชุม การจัดเวทีอบรม การเรียนรู้ภายในชุมชน การดูงาน ซึ่งในระยะแรกอาจเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่ม ทั้งนี้ยังรวมถึงการถ่ายทอด การตรวจสอบ ข้อมูลที่เกิดขึ้นร่วมกันเพื่อให้ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นสามารถนำไปใช้ได้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงการมีความเข้าใจร่วมกันว่าความรู้ที่เกิดขึ้นจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อมีความรู้ใหม่ที่สามารถพิสูจน์ได้ กล่าวคือไม่ยึดติดกับองค์ความรู้ ตัวบุคคล หรือหลักการเดิม รวมถึงการเปิดรับความรู้จากเครือข่ายอื่นนอกชุมชน อีกประการที่สำคัญคือการจัดเก็บองค์ความรู้ สมาชิกแต่ละคนในเครือข่ายจะมีการจดบันทึก การเก็บรวบรวมรูปภาพ ข้อมูลต่างๆ ลงในระบบคอมพิวเตอร์เพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้น แต่ทั้งนี้การจัดเก็บข้อมูลในแต่ละเครือข่ายยังขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่จะทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลต่างๆ เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนมีข้อจำกัดเรื่องเวลา ทำให้การรวมองค์ความรู้หรือการสืบค้นข้อมูลบางส่วนยังต้องใช้ความช่วยเหลือจากภาครัฐเป็นหลัก

สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน นอกเหนือจากการรวมกลุ่มการทำเกษตรในพื้นที่อำเภอปากช่อง สถาบันในชุมชนถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้การเรียนรู้สำเร็จไปได้ด้วยดี ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษา โรงเรียน มหาวิทยาลัย องค์การบริหารในท้องถิ่น วัด ตลาดเพื่อการเกษตร ที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งการจัดกิจกรรมให้ความรู้ การสอนการทำเกษตร การอบรม การจัดกิจกรรมตลาดชุมชน ล้วนเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนให้เกิดความมั่นคงต่อเนื่องอันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kamphaengphet (2017) ที่ได้ให้ความเห็นว่าการส่งเสริมเกษตรกรอย่างครบวงจร คือ การขับเคลื่อนกลุ่มฯ ให้สมาชิกมีรายได้ที่พอเพียงและพึ่งพาตนเองได้ ปรับระบบเกษตรการทำเกษตรเคมีมาทำเกษตรอินทรีย์ มีกรรมกรกลุ่มซึ่งเป็นเกษตรกรอินทรีย์เป็นสมาชิกและมีบทบาทในการดำเนินการและตัดสินใจ มีการส่งเสริมจัดกระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่องและหลากหลายประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น การอบรม พัฒนาศักยภาพ การแลกเปลี่ยนดูงานพื้นที่ต่างๆ ฯลฯ โดยเป็นการทำงานลักษณะเครือข่ายที่มีทั้งเกษตรกรในพื้นที่ นักวิชาการ นักพัฒนา เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องและยาวนาน นอกจากนี้ภาครัฐควรสนับสนุนและส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจรและต่อเนื่อง และในการส่งเสริมเรื่องตลาดสีเขียว ภาครัฐควรดำเนินการออกแบบโดยการคิดร่วมกันของเกษตรกรอินทรีย์ นักพัฒนาแต่ละพื้นที่ นักวิชาการ โดยเฉพาะการทำตลาดเขียวที่เข้าใจฐานแนวคิดเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนที่ชัดเจน

สรุป

กระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายเกษตรกรในการพัฒนาตนเองให้เป็นเกษตรกรอัจฉริยะ พบว่าเกษตรกรมีความต้องการที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ของตนกับสมาชิกในกลุ่ม ภายใต้ความสัมพันธ์ของความเชื่อใจบนพื้นฐานของคนในชุมชนเดียวกัน ในอำเภอปากช่องนอกจากเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ซึ่งมีการเพิ่มขึ้นของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ยังมีเครือข่ายอื่นที่สามารถตอบสนองความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ ทั้งเครือข่ายการท่องเที่ยว เครือข่ายสหกรณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเพิ่มขึ้นของสมาชิกที่มีความหลากหลายไม่จำกัดอยู่ภายใต้เครือข่ายที่เหมือนกันสามารถทำให้เกิดประสิทธิผลและตอบสนองความต้องการของเกษตรกรในมิติต่างๆ นอกจากนี้การเปิดช่องทางการสื่อสารที่ทันสมัยและสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มีความแตกต่างกันทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกและเกิดการเปลี่ยนความรู้ข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ทำให้เกษตรกรมีข้อมูลที่หลากหลายในการตัดสินใจหรือพิจารณาในสิ่งต่างๆ มีการตรวจสอบอย่างรอบด้าน รวมถึงทำให้เกิดอำนาจต่อรองเป็นการเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงตลาดได้ในระยะยาว

ทั้งนี้เกษตรกรแต่ละรายล้วนแล้วแต่มีองค์ความรู้เฉพาะตัวเพื่อนำมาถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนให้เกษตรกรรายอื่นสามารถต่อยอดจากองค์ความรู้ของตนได้ รวมไปถึงเกษตรกรยังมีทุนที่เข้มแข็ง อันประกอบไปด้วย ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และลักษณะของความเป็นผู้ประกอบการที่อยู่ในตนเองของเกษตรกร ซึ่งนำไปสู่การนำพาธุรกิจของตนไปสู่ความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีประเด็นข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนการเรียนรู้จากเครือข่าย เพราะปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การเรียนรู้จากเครือข่ายประสบความสำเร็จคือการสนับสนุนจากภาครัฐ จากการศึกษาค้นพบว่าการรวมกลุ่มของเกษตรกรเกิดจากความสนใจในสิ่งเดียวกันจึงได้เริ่มรวมกลุ่มด้วยตนเอง ทำให้รูปแบบของความร่วมมือต่างๆ เช่น ความร่วมมือจากหน่วยงานการศึกษา หรือหน่วยงานภาครัฐบางแห่ง เป็นไปอย่างล่าช้า ซึ่งหากเจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถเข้ามาดูแลหรือมีบทบาทในการช่วยวางแผนหรือการประสานงานความร่วมมือระหว่างเครือข่าย จะสามารถทำให้วงการเกษตรของไทยพัฒนาไปได้มากขึ้น

สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา การพัฒนาเกษตรกร และหน่วยงานระดับท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้โดยการวางแผนการพัฒนา ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศทางการเกษตร เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการดำเนินการเกี่ยวกับข้อมูลด้านการเกษตร ออแกนิกส์ ทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ระดับจังหวัด จนถึงระดับท้องถิ่นและบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางด้านการเกษตร โดยอาจบูรณาการร่วมกับกระทรวง DE หรือบูรณาการร่วมกับศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ที่มีอยู่ทุกอำเภอทำให้เข้าถึงข้อมูลได้ง่าย ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองและพัฒนาอาชีพของเกษตรกร

1.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

เพื่อให้การเรียนรู้จากกลุ่มเครือข่ายของเกษตรกรเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน การส่งเสริมศักยภาพเกษตรกรจึงควรมีความจำเป็นและสามารถดำเนินการในด้านต่างๆ โดยสามารถแบ่งรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

ประเทศไทยกับการเกษตร เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มีเป้าประสงค์คือการยกระดับคุณภาพและผลิตภัณ์ทางการเกษตรกรรม การ ส่งเสริม พัฒนามาตรฐานสินค้า ให้สอดคล้องกับการพัฒนาทฤษฎีเพื่อสร้างระบบความปลอดภัย และมาตรฐานสินค้า ทางด้านเกษตรกรรมที่หลากหลาย เช่น การพัฒนาความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีการบริหารจัดการ โครงการยกระดับคุณภาพการบริการและผลิตภัณ์ของระบบสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรสู่มาตรฐานและขยาย สู่สากล

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการเรียนรู้จากกลุ่มจากเกษตรกรในพื้นที่อื่นให้ครอบคลุมบริบท ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย

2.2 ควรมีการต่อยอดจากงานวิจัยในด้านการพัฒนาเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการด้านการเกษตร เพื่อให้สอดคล้องกับมิติของเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ครอบคลุมมากขึ้น

References

- Fry, L. W. (2005). Toward a Theory of Spiritual Leadership. *The Leadership Quarterly*, 14, 693-727.
- Jingjit, R. (2013). *Insight into "Smart Farmer" Just a New Concept or to Transform Thai Agriculture*. Retrieved June 10, 2022, from <http://tpso.moc.go.th/img/news/1074-img.pdf>
- Kamphaengphet, M. (2017). *Development Model of Establishing Smart Farmer in Organic Farm Business of Thailand 4.0*. (Doctoral Dissertation). Silpakorn University. Nakhon Pathom.
- Kerdcharoen, T. (2007). Smart Farm, Part 1. *Update Journal*, 22(241), 93-96.
- Maikaensarn, W., & Mhunkham, M. (2014). Changes in the Agribusiness Sector under the Context of the Future World. *Panyapiwat Journal*, 5(Special Issue (May)), 244-254.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2021). *Summary of the Development Plan*. National Economy and Society Twelfth Edition 2017-2021. Bangkok: Development Committee National Economic and Social Leadership for Prime Minister.
- _____. (2017). *National Strategy Phase 20 Years (2017-2036)*. Bangkok: Development Committee National Economic and Social Leadership for Prime Minister.
- Office of the Permanent Secretary for Interior. (2019). *Local Development Plan 2018-2022*. Retrieved March 7, 2021, from <https://www.pakchongsao.go.th/fileupload/6165.pdf>